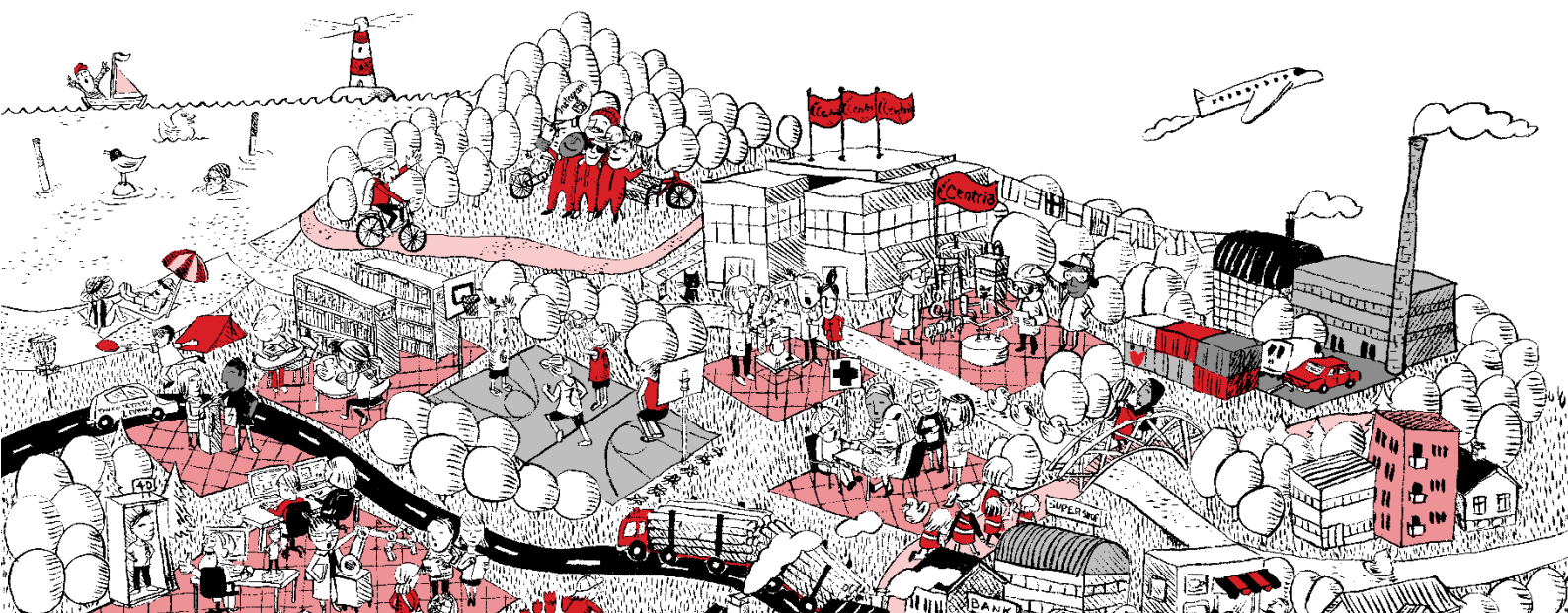

Elina Ruohonen

MUSIIKIN HAHMOTUSAINEIDEN OPETUS YHTEISÖITON AVULLA

**Opinnäytetyö
CENTRIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Musiiikin koulutus
Marraskuu 2020**

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Centria-ammattikorkeakoulu	Aika Marraskuu 2020	Tekijä/tekijät Elina Ruohonen
Koulutus Musiikin koulutus	☒ AMK ☐ YAMK	
Työn nimi MUSIIKIN HAHMOTUSAINEIDEN OPETUS YHTEISSOITON AVULLA.		
Työn ohjaaja Airi Salmela	Sivumäärä 23 + 5	
Työelämäohjaaja Airi Salmela		
<p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia mahdollisuuksia musiikin hahmotusaineiden opettamiseen käyttämällä omaa instrumenttia ja yhteissoittoa apuna oppitunnilla. Opinnäytetyön aihe valikoitui henkilökohtaisten opetuskokemusten herättämän mielenkiinnon pohjalta. Aiheen valintaan vaikutti myös vuoden 2017 taiteen perusopetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman muutos ja sen tuomat uudistukset myös musiikin hahmotusaineiden opetuksessa.</p> <p>Opetushetkien havainnointia varten koottiin kolme erilaista tuntikokonaisuutta, joihin on integroitu yhteissoittoa jousisoittimilla. Tuntikokonaisuuksien valmistamisen avuksi paneuduttiin oppimiskäsityksiin ja opetusmenetelmiin sekä tutustuttiin taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelmaan. Säveltämisen, sovittamisen ja improvisoinnin painotus opetussuunnitelmassa antoi myös aiheet tuntikokonaisuuksille.</p> <p>Kyseessä oli laadullinen toimintatutkimus, jossa käytettiin apuna kirjallisen aineiston lisäksi myös musiikin hahmotusaineiden lehtori Airi Salmelan haastattelua. Tutkimuksessa nousi esiin musiikin hahmotusaineiden ja soitonopettajien monet erilaiset mahdollisuudet uuden opetussuunnitelman toteuttamiseen. Omien soittimien avulla pystyttiin hahmottamaan monia musiikin peruselementtejä yhdessä musiikkia tehden.</p>		
Asiasanat Improvisaatio, integrointi, musiikin hahmotusaineet, opetussuunnitelma, sovittaminen, säveltäminen, yhteissoitto.		

ABSTRACT

Centria University of Applied Sciences	Date November 2020	Author Elina Ruohonen
Degree programme Music		
Name of thesis TEACHING THE FUNDAMENTALS OF MUSIC WITH THE HELP OF ENSEMBLE PLAYING.		
Instructor Airi Salmela	Pages 23 + 5	
Supervisor Airi Salmela		
<p>This thesis is about teaching the fundamentals of music by incorporating it to using individual instruments in ensemble playing. The subject was chosen because of personal interest and teaching experiences. The changes in the music curriculum in 2017 and the new methods of teaching also affected choosing the subject.</p> <p>The purpose of this thesis was to understand the music curriculum and the teaching methods it included. The three important themes in the curriculum were composing, arranging and improvising music. These three themes offered the subject, for example the group lessons, that were created.</p> <p>The thesis consists of qualitative and action research methods. The researcher also included an interview with Airi Salmela who is a lecturer in the fundamentals of music. The interview was conducted to help understand the conversation about teaching the fundamentals of music and the changes involved. As a result of the research, the researcher was able to find a variety of different ways to teach the fundamentals of music and music in general.</p>		

<p>Key words Arranging, composing, ensemble playing, fundamentals of music, improvisation, integration, music curriculum.</p>
--

KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY

IMPROVISOINTI

Musiikin luominen esityshetkessä.

INTERVALLI

Kahden sävelen välinen suhde, välimatka.

INTONAATIO

Soinnin ominaisuuksien säätämistä, sävelten kulku ja puhtaus.

KOLMISOINTU

Kolmesta eri sävelestä muodostuva sointu. Esim. duurikolmisointu ja mollikolmisointu.

MUSIIKIN HAHMOTUSAINEET

Musiikinopiskelun osa-alue, jossa pyritään hahmottamaan musiikillisia ilmiöitä ja soittamista kokonaisvaltaisesti.

NELISOINTU

Neljästä eri sävelestä muodostuva sointu. Nelisoinnun pohjana voi olla kolmisointu.

PARTITUURI

Nuotti, jossa on näkyvissä kaikki teoksen instrumenttien stemmat.

PENTATONINEN ASTEIKKO

Viisisävelinen asteikko. Duuri- ja mollipentatoniset asteikot ovat yleisimpiä pentatonisia asteikkoja.

PERUSSYKE

Musiikissa perussyke tai syke tarkoittaa iskua, joka toistuu tasaisin väliajoin.

PRIMA VISTA

Ensi näkemältä soitettu tai laulettu.

REAALISOINTU

Sointujen merkintätapa, joka perustuu soinnun pohjasäveleen. Esim. Em=E-mollikolmisointu, D=D-duurikolmisointu.

SEKTIO

Ryhmä soittajia, joilla on yhteinen musiikillinen tehtävä.

SOVITTAMINEN

Sävelletyn teoksen muokkaaminen esimerkiksi tietylle soitinkokoonpanolle.

STEMMA

Soittimen tai soitinryhmän osuus moniäänisessä kappaleessa.

UNISONO

Yhdessä, samaa soittaen.

**TIIVISTELMÄ
ABSTRACT
KÄSITTEIDEN MÄÄRITTELY
SISÄLLYS**

1 JOHDANTO	1
2 TAUSTAA	3
2.1 Opetussuunnitelmat	3
2.2 Musiikin teoria, musiikin perusteet, musiikin hahmotusaineet, yhteissoittointegrointi	4
2.3 Oppimiskäsitykset	5
2.3.1 Konstruktivistinen oppimiskäsitys	5
2.3.2 Behavioristinen oppimiskäsitys.....	6
2.3.3 Kognitiivinen oppimiskäsitys	6
2.3.4 Kokemuksellinen oppiminen.....	6
2.4 Opetusmenetelmät	7
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	9
3.1 Laadullinen tutkimus ja analyysi	9
3.2 Toimintatutkimus.....	9
3.3 Haastattelu	9
4 YHTEISSOITTOON INTEGROITU MUSIIKIN HAHMOTUSAINEIDEN OPETUS.....	11
5 OPETUSTUNTtien SISÄLTÖ	14
5.1 Ensimmäinen tuntikokonaisuus.....	14
5.2 Toinen tuntikokonaisuus	15
5.3 Kolmas tuntikokonaisuus	17
6 POHDINTA JA YHTEENVETO.....	19
LÄHTEET	22
LIITTEET	

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tutkin omien opetus- ja suunnittelukokemusteni ja tekemäni haastattelun pohjalta musiikin hahmotusaineiden opetusta ja erityisesti sen toteuttamista yhteissoittointegroituna. Haastateltavakseni sain entisen opettajani ja tämänhetkisen opinnäytetyöni ohjaajan Airi Salmelan, joka toimii musiikin hahmotusaineiden lehtorina Keski-Pohjanmaan konservatoriossa sekä tuntiopettajana Centria-ammattikorkeakoulussa. Haastattelun, omien muistiinpanojeni ja havaintojeni lisäksi olen hyödyntänyt kirjallisina lähteinä taidealan pedagogisia artikkeleita, kirjallisuutta ja muuta aineistoa. Tässä työssä tuon esiin taiteen perusopetuksen valtakunnallisen opetussuunnitelman pääpiirteitä, käyn läpi eri oppimiskäsitteitä ja pohdin yleisesti oppimista ja opettamista myös lähdekirjallisuutta hyödyntäen. Kerron pääpiirteittäin muista käyttämästäni tutkimusmenetelmistä ja keinoista, joilla olen opinnäytetyötäni työstänyt, ja avaan syitä yhteissoittointegroinnin aloittamiselle ja perusteluja sen hyödyistä. Tutkin myös musiikin hahmotusaineiden opetuksen historiaa ja etsin syitä opintojen uudistamishalulle.

Olen itse klassisen viulunsoiton opiskelija ja suoritin ammattikorkeakouluopinnoissani valinnaisen Musiikin perusteiden pedagogiikka -kurssin talvella 2018–2019. Kiinnostuin jo kurssin aikana musiikin hahmotusaineiden opetuksen monipuolisuudesta ja muutosvaiheesta, jossa sen koko opetuskulttuuri vaikuttaa olevan. Opetusharjoittelussa pääsin kokeilemaan musiikin hahmottamisen opettamista niin, että oppilailla oli omat soittimet mukana tunnilla. Tämä oppilasryhmä oli koottu nimenomaan jousisoittajista, ja pääsimme yhdessä kokeilemaan musiikin hahmottamista yhteissoittoon integroituna. Opetustapa tuntui luontevalta, ja oli hienoa päästä heti kiinni uuden opetussuunnitelman innoittamiin muutoksiin. Ohjaavan opettajan avulla pääsin perille oppilaitoksen tavoista ja tyylistä opettaa integroitua, ja ymmärsin jo opetusharjoittelun aikana, miten kyseisessä oppilaitoksessa musiikin hahmotusaineiden yhteissoittointegrointi oli päätetty toteuttaa. Eri instrumenteille oli omat ryhmät ja omat opettajat, ja luonnollisesti esimerkiksi jousisoittajien ja puhallinsoittajien integroituntien kulku saattoi hieman poiketa toisistaan, vaikka opetettavat asiat ja tuntien pääasiallinen sisältö olivatkin sama. Syksyllä 2019 pääsin opettamaan viikoittain kahta jousisoittajien eritasoista yhteissoittointegroitiryhmää, ja käytän omia havaintojani opettamisesta ja tuntien suunnittelemisesta hyväkseni tässä opinnäytetyössä. Sain suunnitella kolme erilaista tuntikokonaisuutta ja tehdä oman toteutukseni musiikin hahmotusaineiden yhteissoittointegroinnista.

Osa opinnäytetyöstäni koostuu omien tuntikokonaisuuksieni sisältöjen esittelystä, jossa kerron itse opetustilanteesta ja opetustuntien etenemisestä kolmella erillisellä yhteissoiton avulla toteutetulla musiikin

hahmotusaineiden tunnilla. Tarkastelen omaa opettamistani ja tuntikokonaisuuksia sekä pedagogin että tutkijan näkökulmasta: millaisia pedagogisia perusteluja tuntien sisällölle ja etenemiselle löytyy ja miksi ne toteutuivat juuri sellaisina. Melko laajana opinnäytetyöni osana tuntien sisällöstä kertominen pyrkii luomaan lukijalle selkeän kuvan siitä, miten opetustuntini etenivät keskimäärin. Tarkoituksena on myös osoittaa, millaisia asioita omien instrumenttien avulla pystytään opettelemaan. Lopun koonnissa kiteytän omat kokemukseni opettajana ja pohdin musiikin hahmotusaineiden opetusta laajempaa kokonaisuutena. Paneudun myös opetustapani positiivisten puolien ja mahdollisten haasteiden havainnoimiseen yrittäen kohdata sekä tuntien sisällön että oman opettajuuteni myös kriittisesti.

2 TAUSTAA

Opinnäytetyössäni olen perehtynyt taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän uuden opetus suunnitelman tuomiin uusiin opetusmenetelmiin ja -tapoihin erityisesti musiikin hahmotusaineissa. Oppimiseen ja opettamisen toteutukseen liittyvät opetussuunnitelmien lisäksi oppimiskäsitykset, joiden pohjalta olen itsekin tarkastellut omia opetustapojani sekä oppimista yleisesti.

2.1 Opetussuunnitelmat

Taiteen perusopetus uudistui valtakunnallisesti syksyllä 2017 (Huolila 2020). Jokainen musiikkioppilaitos soveltaa tätä Opetushallituksen esittämää opetussuunnitelmaa parhaaksi katsomallaan tavalla. Moni musiikkioppilaitos on tehnyt muutoksia omaan musiikin perusopetuksen opetussuunnitelmaansa koskien muun muassa arviointia, säveltämistä, improvisointia ja integrointia. Arviointi on jatkuvaa ja jaettu pienempiin osiin kuin ennen, ja joissakin oppilaitoksissa käyttöön on otettu myös muun muassa taitotaulut (Musiikkiopisto Avonia 2019; Keski-Pohjanmaan konservatorio 2018, 16), joilla edistymistä ja osaamista voidaan seurata askel askeleelta musiikkioppilaitoksessa, eli soittotunneilla ja kotona huoltajien kanssa. Oppilaita kannustetaan ideoimaan omia musiikillisia aiheita ja harjoittelemaan musiikin tekemistä improvisaatiota, säveltämistä ja sovittamista apuna käyttäen. Musiikin hahmotusaineet ovat opintojen olennainen ja pakollinen osa, ja niitä voidaan opiskella perinteisen ryhmäopetuksen lisäksi orkesteriin ja yhteissoittoon integroituna. Tarkoituksena on muun muassa kehittää musiikin luku- ja kirjoitustaitoa sekä ohjata oppilasta tarkastelemaan musiikkia laajempänä kokonaisuutena, jonka osana oma musisointi on.

Opetushallituksen laatimassa taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelmassa on maininta taiteen perusopetuksen tehtävistä ja tavoitteista. Niitä ovat muun muassa edellytykset musiikin elinikäiselle harrastamiselle ja hyvän musiikkisuhteen syntymiselle. Oppilaalle tarjotaan mahdollisuus taiteen pitkäjänteiselle ja päämäärätietoiselle opiskelulle, kuitenkin omia mielenkiinnonkohteita seuraten. Musiikillisen osaamisen kehittäminen ja itsenäisen harrastamisen valmius ovat keskeisiä tavoitteita samalla, kun korostetaan esteettiseen kokemiseen, luovaan ajatteluun ja uusien ratkaisujen etsimiseen kannustamista. (Opetushallitus 2017, 47.) Tavoitteet ovat tuskin paljoa edellisistä opetussuunnitelmista

muuttuneet, mutta uusia tapoja niihin pääsemiseen on otettu käyttöön. Soittotunneilla käyminen on edelleen osa suurta sosiaalisten taitojen, luovan ajattelun ja oman oppimiskäsityksen ymmärtämisen yhdistelmää.

Oppimisen arvioinnissa ja palautteen annossa tavoitteena on oppilaan itsetunnon tukeminen samalla, kun keskitytään musiikkiopintojen edistymiseen. Huomiota kiinnitetään myös oppilaan omaan itsearviointiin, vertaisarviointiin sekä syventävissä opinnoissa oppilaan itselleen asettamiin tavoitteisiin. (Opetushallitus 2017, 51.) Musiikin laajan oppimäärän mukaisen opetussuunnitelman perusteissa on eritelty musiikin perusopetuksen tavoitteet: esittäminen ja ilmaiseminen, oppimaan oppiminen ja harjoittelu, kuunteleminen ja musiikin hahmottaminen sekä säveltäminen ja improvisointi (Opetushallitus 2017, 48). Nämä tavoitteet on kirjattu myös arvioinnin kohteiksi (Opetushallitus 2017, 51). Neljästä tavoiteosiosta yksi kokonaisuus on siis säveltäminen ja improvisoiminen, joiden painottamisesta musiikin opetuksessa on puhuttu ja puhutaan edelleen paljon. Myös haastattelemani musiikin hahmotusaineiden lehtori Salmelan (2020) mukaan nykyään ajatellaan säveltämisen kuuluvan kaikille ja sitä ja improvisoimista pidetään pedagogisina keinoina ja osana musiikkiopintoja. Näitä keinoja voidaan käyttää sekä omilla soittotunneilla, yhteissoitossa että hahmotusaineiden tunneilla.

2.2 Musiikin teoria, musiikin perusteet, musiikin hahmotusaineet, yhteissoittointegrointi

Musiikin teorialla oppiaineena on ollut monia eri nimityksiä, ja sopivaa kutsumanimeä etsitään kenties edelleen. Esimerkkejä nimestä ovat musiikinteoria, säveltapailu, yleinen musiikkitieto, yhteiset aineet, tukiaineet ja musiikin yleiset aineet (Jurvanen 2005, 8). Eri musiikkioppilaitosten nettisivuja selatessa saa mielestäni kuvan, että tällä hetkellä yleisimmät käytössä olevat nimet ovat musiikin hahmotusaineet ja musiikin perusteet. Variaatiota opetettavan asian nimessä on siis myös oppilaitosten välillä. Uusien opetussuunnitelmien myötä on syntynyt myös uusia nimityksiä - esimerkiksi yhteissoittointegrointi.

Musiikin hahmotusaineiden opetuksen ryhmät voivat olla yli kymmenen oppilaan suuruisia. Kymmenen oppilaan joukossa on mitä luultavimmin erilaisia oppijoita sekä oppimistyylien että keskittymiskyvyn osalta. Opettajan tulisi tarjota jokaiselle oppilaalle parasta pedagogista osaamistaan, eikä voi olettaa, että niin sanotut perinteiset työskentelytavat sopisivat kaikille oppilaille. Esimerkiksi paikallaan istuminen ja hiljaa kirjallisten tehtävien yksin tekeminen voi olla monille haaste. Opetusmenetelmiä monipuolistamalla eri oppijoiden tarpeet pystytään täyttämään todennäköisemmin, ja opetuksen tulisi olla monipuolisesti auditiivista, kinesteettistä ja visuaalista. (Pesonen-Leinonen 2012, 11–13.)

2.3 Oppimiskäsitykset

Esittelen tässä luvussa oppimiskäsityksiä, joiden ymmärtäminen tukee mielestäni erityisesti integroinnin kautta tapahtuvaa musiikin hahmottamista. Eri oppimiskäsitykset eivät sulje toisiaan pois, ja ne voidaan nähdä oppimisen ilmiön erilaisina näkökulmina ja tapoina oppimisen tarkasteluun (Tynjälä 2004, 14–15). Pidän itse pedagogina omien opetustapojeni peilaamista yleisimpiin oppimiskäsityksiin hyödyllisenä ja hyvänä tapana tutkia omaa opettamista objektiivisemmasta näkökulmasta. Opetushetkien rakenne ja muodostuminen selkeytyvät opettajalle itselleen, ja opettamista ja oppimista on mielestäni helpompaa jäsenellä ja sitä kautta kehittää haluamaansa suuntaan.

2.3.1 Konstruktivistinen oppimiskäsitys

Konstruktivismissa on monia eri suuntauksia, ja se koostuu pohjimmiltaan monesta eri lähteestä. Oppiminen on konstruktivistisen oppimiskäsityksen mukaan oppijan aktiivista toimintaa eikä tiedon passiivista vastaanottamista. Oppija on siis aktiivinen toimija, joka etsii ja rakentaa merkityksiä ja aikaisemman tietonsa ja kokemustensa avulla tulkitsee uutta tietoja ja uusia havaintoja. (Tynjälä 2004, 37–38.) Yhdessä soittaminen ja sitä kautta musiikin hahmottaminen on luonnollisestikin aktiivista toimimista, jossa oppilas saa itse tehden havainnoida aiemmin oppimaansa ja siirtää sen yhteissoittoon. Keskeistä on ajatus siitä, että tieto ei siirry suoraan opettajalta oppijalle, vaan oppija rakentaa eli konstruoi sen itse. Uusien tietojen oppimista olennaisempaa ovat uudet tavat tuttujen ilmiöiden tulkitsemiseen. (Kupias 2001, 8.)

Konstruktivismi voidaan jakaa yksilökonstruktivismiin ja sosiaaliseen konstruktivismiin. Yksilökonstruktivismiin pääpainona on kuvata yksilöllistä tiedonmuodostusta ja yksilön mentaalisia malleja sekä kognitiivisia rakenteita. Sosiaalisessa konstruktivismissa taas painopiste on tiedon sosiaalisessa konstruoinnissa sekä oppimisen yhteistoiminnallisissa ja vuorovaikutuksellisissa prosesseissa. (Tynjälä 2004, 39.) Yhteissoitointegroinnissa painottuu sosiaalinen konstruktivismi erityisesti sellaisella oppitunnilla, jonka aikana ryhmä tekee yhdessä yhteisen sovituksen kappaleesta tai säveltää kokonaan uuden kappaleen ryhmänä. Parhaimmillaan oppilaat oppivat myös toisiltaan ollessaan vuorovaikutuksessa keskenään: viulisti voi esimerkiksi oppia samalla tunnilla olevalta sellistiltä jotakin uutta matalammista jousoittimista yhteisen sovitustyön ohessa.

2.3.2 Behavioristinen oppimiskäsitys

Behavioristisen oppimiskäsityksen pohjana on ajatus oppijasta tyhjänä tauluna (tabula rasa). Kokemukset ja opitut asiat jättävät tyhjään tauluun jälkiä eli muodostavat ihmisen tietopohjan. Oppiminen on ärsyke-reaktiokytkentöjen muodostumista, ja vahvistamalla toivottuja reaktioita voidaan näitä ärsyke-reaktiokytkentöjä säädellä. Behaviorismiin kuuluvat vahvistamisen lisäksi välitön, nopea palaute, väärän vastauksen nopea ohittaminen ja opetettavan asian pieniksi paloiksi pilkkominen. (Tynjälä 2004, 29–31.) Uusien asioiden pieninä erinä esittelemine on mielestäni yhtä hyvä keino yhteissoitolla musiikin hahmottamista opiskeltaessa kuin muussakin musiikinopiskelussa. Pyrin aina luomaan oppilaille varman olon heidän omista taidoistaan, ja usein on tehokasta opetella ensin vähän, mutta todella hyvin. Kun oppilaalle opetetaan ja hän oppii ensin perusteet jostakin asiasta huolellisesti ja tarkasti, voi saman aiheen kanssa jatkaa syvemmälle ja oppilas pystyy toivottavasti itsekin löytämään opeteltavasta asiasta uusia puolia.

2.3.3 Kognitiivinen oppimiskäsitys

Kognitiivinen oppimiskäsitys keskittyy siihen, miten ihminen prosessoi tietoa. Tiedon aktiivisena käsitelijänä oppija tekee havaintoja ja tulkitsee vastaanottamaansa tietoa. (JAMK 2018.) Ihmisen kognitiivisia toimintoja ovat esimerkiksi ajatteleminen, havaitseminen ja muistaminen (Rauste-von Wright & von Wright 1994, 19). Esimerkiksi partituuria lukiessaan ja siitä yhdessä soittaessaan on soittajan mielestäni pysyttävä todella aktiivisena havainnoijana ja tekijänä. Näihin toimintoihin voidaan yhteissoitointegrointitunneilla lisätä vielä opettajan antamien ohjeiden tulkitseminen ja niiden toteuttaminen, muiden soittajien soittoon reagoiminen ja uusien musiikin tulkintaan liittyvien sanojen muistaminen.

2.3.4 Kokemuksellinen oppiminen

Kokemuksellinen oppiminen pohjautuu humanistiseen psykologiaan. Sen lähtökohtana ovat oppijan tarpeet ja motivaatio. (JAMK 2018.) Oppiminen on kokemusten laajentumista ja muuttumista. Oppimisprosessin vaiheet ovat omakohtainen kokemus, kokemuksen pohtiminen eli reflektointi, käsitteellistäminen ja aktiivinen kokeileva toiminta. (Kupias 2001, 16.) Keskeistä on aktiivinen kokeileva toiminta, jossa uusia toimintatapoja kokeillaan käytännössä (Kupias 2001, 22), ja tätä olen yrittänyt myös opin-

näytetyöni tuntikokonaisuuksia suunnitellessa toteuttaa. Tavoitteenani on ollut musiikin hahmotusaineiden opettaminen niin, että jokin teoreettinen musiikin hahmottamiseen liittyvä asia, esimerkiksi kolmisointu, voidaan oppia sekä teoriassa että käytännössä soittamalla se ryhmässä muiden soittajien kanssa. Kun kolmisointu osataan soittaa yhdessä ja hahmotetaan sen osat, tuntuu esimerkiksi sovitustyön tekeminen reaalisoitujen pohjalta toivottavasti helpommalta. Kokemuksellisen oppimisen tavoitteena voi olla toimintatapojen uusiminen ja niiden kokeilu, itsetuntemuksen kasvattaminen ja uusien asenteiden sisäistäminen (Rauste-von Wright & von Wright 1994, 140).

2.4 Opetusmenetelmät

Eri opetusmenetelmien käyttöön voivat vaikuttaa koulutuksen pyrkimykset ja se, millaisia tavoitteita opetukselle on asetettu. Kaikissa opetusmenetelmissä itsessään on hyviä ja huonoja puolia, ja niihin vaikuttavat myös ohjaajan tekemä soveltaminen ja painottaminen. (Kupias 2001, 27.) Musiikki- ja taidepedagogiikassa vallitsevat nykyisin ihanteet dialogisesta opettamisesta ja omakohtaisesta tekemällä oppimisesta (Ilomäki 2012). Ilomäki pohtii viisi vuotta ennen vuoden 2017 opetussuunnitelmamuutosta kirjoitetussa artikkelissaan sitä, kuinka edellä mainittujen ihanteiden tulisi toteutua eri oppimis- ja opetustilanteissa. Musiikin kohtaamisen pitäisi tapahtua luovasti ja joustavasti. Ilomäki (2012) on jaotellut musiikin hahmotustaitojen oppimista seuraavalla tavalla:

1. Toiminnallinen hahmottaminen	Taidot kuvitella, seurata ja tuottaa mielessä musiikkia. Esim. perussykkeen ylläpitäminen, melodioiden korvakuulolta oppiminen.
2. Toiminnallinen lukutaito	Taidot nuottien, sointumerkkien ja muiden symbolien käyttämiseen musiikin tuottamisessa.
3. Musiikin reflektiivinen kuvaaminen	Taidot tarkastella musiikkia tietoisesti ja ottaa se analysoinnin ja keskustelun kohteeksi.

Toiminnallinen hahmottaminen muodostaa pohjan ihmisen kyvyille kokea ja aistia musiikki soivana, ja erityisesti nuorimmille oppilaille on tärkeää oppia toiminnan ja käytännön kautta (Ilomäki 2012). Esimerkiksi uuden musiikkisanaston opetteleminen on oman kokemukseni mukaan todella tehokasta ja mielekästä, kun musiikin esittämisen ohjeina toimivat symbolit ja italiankieliset sanat yritetään toteuttaa heti itse soittaen. Ihminen oppii uusia taitoja aistien, kokeilun ja liikkeiden toistojen avulla, ja monipuoliset tehtävät ja erilaiset aisti- ja liikekokemukset tukevat oppimista (Jordan-Kilkki, Kauppinen & Korolainen-Viitasalo 2013, 140).

Musiikkipedagogiikassa voidaan soveltaa myös tutkivaa oppimista. Tutkivan oppimisen tarkoituksena on synnyttää uutta ymmärrystä ja tietoa, ja oppilaiden omaan älylliseen ponnisteluun rohkaiseminen on oppimisen kannalta olennaista. Tärkeää on myös omien ajatusten, tulkintojen ja ideoiden tuottaminen. (Hakkarainen, Lonka & Lipponen 2001, 204–206.) Ideointi, tulkitseminen ja omien musiikillisten ajatusten esiin tuominen korostuvat musiikin hahmotusaineiden tunneilla, joiden aikana sävelletään ja improvisoidaan omaa uutta musiikkia ja tuodaan opitut asiat käytäntöön omina tulkintoina.

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

Opinnäytetyössäni tutkin musiikin hahmotusaineiden opetuksen eri tapoja ja keskityn opettamiseen integroimalla hahmotusaineita yhteisöön. Pyrin ymmärtämään eri opetussuunnitelmia ja niiden viime vuosien kehityssuuntaa, joka osaltaan on vaikuttanut musiikin ja sen hahmotusaineiden opiskeluun ja opettamiseen. Tässä opinnäytetyössä käytän laadullisen tutkimuksen apuna haastattelusta ja ammatillisesta keskustelusta saamieni näkökulmien lisäksi kirjallisia lähteitä.

3.1 Laadullinen tutkimus ja analyysi

Opinnäytetyöni tutkimustavaksi tuntui sopivalta laadullinen tutkimus, joka on ”menetelmäsuuntaus, jossa pyritään ymmärtämään kohteen laatua, ominaisuuksia ja merkityksiä kokonaisvaltaisesti” (Koppa 2015). Laadullisen eli kvalitatiivisen tutkimuksen perustana on siis halu kokonaisvaltaiseen tutkittavan kohteen ymmärtämiseen, ja tutkimusaineistoa tarkastellaan kokonaisuutena laadullista analyysiä tehdessä. Kvalitatiivinen tutkimus on yksi tieteellisen tutkimuksen menetelmäsuuntauksista, ja sen parina voidaan pitää kvantitatiivista eli määrällistä tutkimusta, joka pyrkii tulkitsemaan tutkimuskohdettaan numeroita ja tilastoja apuna käyttäen. (Koppa 2015; Alasuutari 2011, 38–39.)

3.2 Toimintatutkimus

Toimintatutkimus on tutkimusstrategia, jossa tutkija osallistuu tutkimuskohteen toimintaan tehden tutkimusta tutkimuskohteen ympäristössä. Toimintatutkimuksen strategiassa yhdistyvät tieteellisyys ja käytännöllisyys, ja sen toteutumisessa voidaan käyttää apuna monia eri analyysimenetelmiä. (Koppa 2015.) Toimintatutkimus on osana opinnäytetyötäni, sillä osallistuin itse opettajana musiikin hahmotusaineiden uuden opetussuunnitelman mukaiseen opetustyöhön.

3.3 Haastattelu

Toteutin haastattelun avoimen haastattelun ja teemahaastattelun välimuotona. Haastattelijalla ja haastateltavalla oli tiedossa haastattelun teema-alueet, mutta kysymykset tarkentuivat haastattelun aikana.

(Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 197–198.) Haastattelin opinnäytetyötäni varten opinnäyteohjaajana toimivaa Airi Salmelaa, joka on Keski-Pohjanmaan konservatorion ja Centria-ammattikorkeakoulun musiikin hahmotusaineiden opettaja sekä Musiikinteoria- ja säveltapailupedagogit ry:n jäsen ja hallituksen sihteeri. Toteutin haastattelun lähettämällä haastattelukysymykset etukäteen sähköpostitse Salmelalle ja kävimme ne yhdessä läpi Microsoft Teamsin etäyhteydellä 26.10.2020. Haastateltava oli myös lähettänyt minulle alustavia vastauksia kysymyksiin kirjallisesti, joten pystyin helposti esittämään lisäkysymyksiä tarvitessani tarkennusta johonkin tiettyyn esiin nousseeseen asiaan. Haastattelu oli todella vapaamuotoinen ja haastattelukysymykset toimivat runkona avoimelle keskustelulle ja Salmelan omien kokemusten sekä osaamisen jakamiselle. Tein kirjallisia muistiinpanoja haastattelun aikana ja kävimme haastattelun pohjalta saamani aineiston käytön opinnäytetyöni tekstissä läpi viimeisissä ohjaustapaamisissa.

4 YHTEISSOITTOON INTEGROITU MUSIIKIN HAHMOTUSAINEIDEN OPETUS

Oma kokemukseni improvisaatiosta ja säveltämisestä musiikkiopiston klassisen viulunsoiton oppilaana on melko suppea, ja säveltäminen ja sovittaminen rajautuivat muistaakseni juuri muutamalle teorialunnille. Opintojen alkupuolella oppilasryhmämme sävelsi ja sanoitti yhdessä laulun konserttia varten. Syventävissä opinnoissa sovitimme omia soittimia apuna käyttäen teoriaryhmän oppilaiden soittimille sopivan sovituksen haluamastamme kappaleesta. Sitäkin olisi kai voinut kutsua satunnaisesti integroinniksi. Improvisointi mainittiin jazz-painotteisen projektin yhteydessä, ja teorialunneista irrallista improvisaatio-opetusta saimme erillisellä luennolla. Muuten musiikin hahmotusaineet ovat olleet oman kokemukseni mukaan hyvin perinteisiä teorialunteja, joilla on kuunneltu esimerkkejä, kirjoitettu viikkoon tehtäviä ja soitettu niitä luokassa olevilla kosketinsoittimilla. Samanlaisia kokemuksia on monilla kollegoillani, joiden kanssa olen käynyt keskustelua musiikin hahmotusaineiden opetuksesta.

Perinteet ja varsinkin mielikuvat musiikin tylsistä ja soittoon liittymättömistä teorialunneista säilyvät ihmisten mielissä tiukasti. Yhtenä hahmotusaineiden opettajien haasteena onkin näiden mielikuvien muuttaminen, ja keskeiseksi asiaksi nousee elämyksellisten ja käytännönläheisten harjoitusten yhteys soivaan musiikkiin. (Juopperi 2017; Salmela 2020.) Myös hahmotusaineiden yhteyttä instrumenttiopintoihin pitäisi pyrkiä vahvistamaan (Pesonen-Leinonen 2012, 9). Musiikin hahmotusaineiden opettajien muita haasteita ovat yleisesti oppilaiden erilaiset opintopolut ja lähtötasot hahmotusaineiden opiskeluun. Jokaisen omaan polkuun vaikuttavat luonnollisesti oma instrumentti ja taso, jolla sitä soittaa. Näiden lisäksi yhteissoitointegrointia opettavilla on Salmelan (2020) mukaan konkreettisia käytännön haasteita, kuten pienempien oppilaiden soittimien virittäminen ja opettajan tarve useiden eri soittimien ja niiden ominaisuuksien hallitsemiseen. Monissa oppilaitoksissa voi olla myös vaikeuksia löytää tarpeeksi isoja tiloja, joissa mahtuisi opiskelemaan koko ryhmän soittimien kanssa. Oppilaslähtöisen ja luovuutta korostavan opetuksen saavuttamisen haasteena on myös yleinen muutoksen tekemisen vaikeus. Muutos onkin ollut hidasta ja asteittain tapahtuvaa, ja toimintatapoja ja -malleja muokataan jatkuvasti toimivampaan suuntaan. (Salmela 2020.) Monessa musiikkioppilaitoksessa musiikin hahmotusaineiden opetus on yhden opettajan varassa, ja silloin muutosten tuoma paine ja yleinen epävarmuus käytännön toteutuksesta ja omien taitojen riittävydestä voivat kuormittaa opettajaa liikaa. Jurvasen (2005, 59) mukaan opettajien koulutustarvetta lisää oppilaslähtöisen opetuksen malli, jossa korostetaan integrointia. Toisaalta myös perinteinen opettajan rooli kaiken tietävänä luennoitsijana on nykykouluissa muuttumassa, ja opettaja voi oppia uutta yhdessä oppilaan kanssa Ilomäen (2012) mainitseman dialogisen opettamisen

avulla. Luennoivan opetuksen sijaan opettajan työssä painottuukin oppilaiden opiskelun ja luovan työskentelyn ohjaaminen (Pesonen-Leinonen 2012, 10). Musiikin hahmotusaineiden yhteiseksi tavoitteeksi voidaankin asettaa muusikon taitojen oppiminen ja kehittyminen, ja kun teoreettinen tieto voidaan kokea osaksi olemassa olevaa musiikkia, tulee näiden taitojen opiskelusta mielekkäämpää (Juopperi 2017).

Musiikin laajan oppimäärän (Opetushallitus 2017) opetussuunnitelman tavoitteisiin on selkeästi kirjattu yhdeksi tavoitteeksi (neljästä) improvisaatio ja säveltäminen. Ne saavat mielestäni enemmän painoarvoa, ja ne tulee todella tuoda osaksi opetusta. Tämän toteutuminen käytännössä voi olla silti edelleen monelle opettajalle haaste. Toisaalta oman instrumentin yksilötunneille improvisoinnin, säveltämisen ja sovittamisen tuominen luonnistuu varmasti joillekin opettajille vaivattomastikin – onhan internet täynnä monenlaisia verkkomateriaaleja näihin teemoihin liittyen. Esimerkkisivustoina voidaan mainita To-muope (Toiminnallinen musiikin perusteiden opetus 2012), Mutes ry (Musiikinteoria- ja säveltapailu-pedagogit ry 2020), Opus 1 (Sävellyspedagogiikan aineistopankki) ja Säpettäjät (Säveltämisen pedagogiikan koulutuksen blogi 2020). Näitä materiaaleja voivat käyttää tunneillaan myös musiikin hahmotusaineiden opettajat, joilla on yleensä jo valmiina oppilasryhmä, jonka kanssa juuri yhteissoitollisia sovit-tamis- ja sävellystehtäviä voi olla helpompaa harjoitella. Hahmotusaineiden opettajille on myös usein soitonopettajia luontevampaa lähestyä esimerkiksi sovittamista ja improvisoimista vaikkapa sointujen tai intervallien kautta, jolloin niin sanotut perinteiset hahmotusaineiden teemat voidaan yhdistää uudempien opetussuunnitelmien tavoitteisiin. (Salmela 2020.)

Juopperin (2017) mukaan kokemuksellisuus, yhteistoiminta, pelillisuus ja muu innovatiivinen toiminta muuttaa hahmotusaineiden opetuksen käytäntöjä ja yleisesti mielikuvaa musiikin teoriaopetuksesta positiivisemmaksi. Toteutetun opetuksen tulisi sisältää monipuolisia opetusmenetelmiä ja luovaa sekä soivaa käytännön toimintaa. Soittamisen avulla tehty käytännön toiminta auttaa kehittämään musiikin teoreettisten käsitteiden kokemuseräistä hahmotusta ja antaa käsitteille musiikillisesti laajemman merkityksen. Tätä kautta käsitteistö yhdistyy yleisesti musiikin tekemiseen eikä erikseen joko oman instrumentin soittotuntiin tai hahmotusaineiden tuntiin. Molemmilla tunneilla tulisi olla myös mukana yhdistäviä tekijöitä, jotta opittavien asioiden toisiinsa yhdistäminen ja muistaminen helpottuisivat. Keskeinen yhdistävä linkki on oma soitin ja sillä soittaminen. (Pesonen-Leinonen 2012, 9, 19–20.)

Mikäli oman instrumentin mukaan ottaminen musiikin hahmotusaineiden tunnille on mahdollista, voidaan sen avulla opiskella esimerkiksi toiminnallisia merkityksiä nuoteille sekä muille merkeille ja käsitteille. Soitin on myös hyvä väline sävellajien ja etumerkintöjen hahmottamiseen, sointujen ja intervallien havainnollistamiseen, erilaisten asteikkojen sisäistämiseen ja sitä kautta jopa improvisoimiseen.

(Pesonen-Leinonen 2012, 20–23.) Myös prima vista- ja yhteissoittotaitoja voidaan kehittää omien soittimien kanssa hahmotusaineiden tunneilla – helpommin hiukan pidemmälle soittoharrastuksessaan ehtineiden oppilaiden kanssa. Yhteissoitossa huomio voidaan kiinnittää esimerkiksi tempoon, perussykkeeseen ja sen ylläpitämiseen sekä intonaatioon. Näitä asioita olen myös itse painottanut omassa opetuksessäni ja olen yrittänyt nivoa ne osaksi suunnittelemani musiikin hahmotusaineiden yhteissoittoon integroituja tunteja.

5 OPETUSTUNTIEN SISÄLTÖ

Yhteissoittointegrointitunnit on suunniteltu yksittäisiksi opetuskerroiksi, mutta osaksi hahmotusaineiden opetusta ala- ja yläkouluikäisille musiikkiopistossa soittoa harrastaville. Tunneilla on mukana 4–8 soittajaa, ja ryhmät on koottu musiikkiopiston jousisoittajista. Opetuskerrasta riippuen eri soittimia voi olla mukana tunnilla vaihtelevasti, mutta tavoitteena on saada paikalle viuluja, alttoviuluja ja selloja tai kontrabassoja. Tuntien sisältöön vaikuttavat oppilaitoksen opetussuunnitelma sekä aikaisemmin eri opettajan opettamat asiat. Oppilaitoksen uudistetussa opetussuunnitelmassa on painotettu tavoitteissa improvisaatiota, säveltämistä ja sovittamista, joten näitä teemoja pyrin myös tunneillani käyttämään. Improvisation opettamisen tarkoituksena on auttaa lasta kuulemaan oman soittonsa ja äänensä lisäksi myös muita, ja parhaimmillaan improvisointi rohkaisee oppilaita tehden kokemuksesta koko ryhmälle intensiivisen ja antoisan (Salmela 2020). Pyrin tuomaan opetussuunnitelmien mukaisesti tunneille mukaan säveltämistä, sovittamista ja yleistä luovuutta tukevaa tekemistä. Tavoitteena on toteuttaa teoksissa oppilaiden improvisoimia ja itse sovittamia sekä säveltämiä osuuksia. Muita tavoitteita ovat esimerkiksi ohjelmiston harjoittelu ja musisoinnin kehittäminen itsenäisesti sekä ryhmässä, musiikillisen ilmaisun syventäminen ja musiikin rakenteiden hahmottaminen soivaa ja nuotinnettua musiikkia tarkastellen. (Opetushallitus 2017, 49–50.)

5.1 Ensimmäinen tuntikokonaisuus

Yhteen tuntiin olen yhdistänyt pentatonisen asteikon ja improvisaation. Liikkeelle lähdetään tavallisesta duuriasteikosta, jonka sävelet etsimme ensin omasta soittimesta ja sitten soitamme asteikon yhdessä unisonossa. Kuuntelemme yhteissointia ja muistelemme sävelten nimet. Seuraava askel on duuriasteikon muuttaminen viisisäveliseksi pentatoniseksi asteikoksi. Soitamme asteikkoa ensin korvakuulolta, mutta lopulta myös nuottikuvaa apuna käyttäen. Alusta asti painotan yhteistä perussykettä ja muiden kuuntelemista, yhdessä aloittamista ja samaan aikaan lopettamista. Kun pentatoninen asteikko on omaksuttu ja sen sävelet osataan soittaa omalla instrumentilla samaan aikaan muiden kanssa, voidaan sitä apuna käyttäen aloittaa soveltaminen.

Ryhmä jaetaan yleensä kahteen tai kolmeen sektioon osallistujien määrän mukaan, ja jokainen sektio aloittaa asteikon soittamisen vuorollaan, kaksi säveltä edellisen ryhmän jälkeen. Näin syntyy kaanon, jossa jokaisen yksilön soitosta tulee kenties entistäkin tärkeämpää, ja jokainen oppilas voi kuulla oman

instrumenttinsa äänen paremmin muiden joukosta. Jo kaanonsoitto voi tuottaa haasteita, kun koko ryhmä ei soitakaan unisonossa samaa asiaa. Täytyy osata ja uskaltaa lähteä oikeaan aikaan soittamaan joko yksin tai vain yhden soittokaverin kanssa. Myös tempon löytämisen ja pulssin säilyttämisen vastuu jakautuu tasaisemmin jokaiselle soittajalle. Pentatonisessa asteikossa ei ole puolikkaita sävelaskeleita, joten sen sävelistä ei synny vahvasti dissonoivia pieniä sekunteja. Syntyy mielikuva siitä, että näillä sävellillä ei voi soittaa ”väärin”. Vaikka oppilas ei olisikaan tietoisesti koskaan ennen soittanut pentatonista asteikkoa, on sen sävelmaailma useimmille tuttu ja sen laulaminen ja soittaminen luontevaa (World Science Festival 2009). Omalla soittimella voi myös kokeilla konkreettisesti, miltä kuulostaa ja tuntuu puolisävelaskel ja miltä taas kokosävelaskel. Jousisoittajilla puoli- ja kokosävelaskeliin keskittyminen konkretisoi yleensä ylennys-, alennus- ja palautusmerkkien vaikutusta sävelten nimiin ja siihen, mitä vasemman käden sormia milloinkin käytetään ja missä kohtaa otelautaa.

Yhtenä tehtävänä tunnin aikana on säveltää oma pieni melodia juuri opitun pentatonisen asteikon sävelistä. Jokainen oppilas kirjoittaa nuottipaperille yksinkertaisen, yhden tai kahden tahdin pituisen melodiapätkän käyttäen vähintään kahta säveltä. Valmiit tuotokset soitetaan omalla vuorolla muille, ja muut koittavat toistaa ne etsien juuri kuulemansa äänet omasta soittimesta. Tehtävän aikana opetellaan omalle nuottiviivastolle nuottien sijoittamista, rytmin kirjoittamista, omien soivien ideoiden nuotintamista ja korvakuulolta soittamista. Oma melodiapätkä käytetään myös, kun siirrytään vapaaimprovisaatioon. Kaanonissa yhdessä soitetusta pentatonisesta asteikosta voidaan alkaa ”lipsua” omille teille itse keksittyä melodiaa ja omia rytmejä käyttäen. Pohjalla voi kulkea ylös ja alaspäin kulkeva asteikko, mutta sen sävelet alkavat sekoittua soittajien kesken, kun sinne lisätään omia rytmejä ja erilaisia sävelyhdistelmiä. Näille vapaaimprovisaation tuotoksille voidaan sopia jokin teema tai adjektiivi, jonka mukaan soitetaan (esim. salaperäinen, iloinen, raju). Erilaisia sävyjä saadaan myös eri soittotekniikoilla: arco, pizzicato, tremolo, col legno, sul tasto, sul ponticello (liite 4).

5.2 Toinen tuntikokonaisuus

Toinen tuntikokonaisuus koostuu stemmojen tekemisestä melodialle reaalisointumerkkien pohjalta. Tälle tunnille osallistuvat opinnoissaan jo hiukan pidemmälle ehtineet oppilaat, joille pitäisi olla jo tuttuja sellaisten asioiden kuin sävelten nimet, kolmisoinnut, intervallit ja sävellajit. Oppilaat tekevät opettajan avulla tutusta kappaleesta oman sovituksen omalle kokoonpanolleen.

Jaan kaikille nuotin, jossa on kirjoitettuna melodia G-avaimelle (liite 2). Soitan melodian viululla ja oppilaat seuraavat nuotista. Nuotissa on myös valmiiksi kirjoitetut yksinkertaiset reaalisointumerkit, joita käytämme apuna sovituksen tekemisessä. Melodian alla on tyhjä nuottiviivaston rivi, johon jokainen saa kirjoittaa oman stemmansa omalle nuottiavaimelleen. Mietimme yhdessä, mitä säveliä missäkin soinnussa on ja mitä ääntä kukakin voisi soittaa. Soitan ensin malliksi pianolla kaikki soinnun sävelet, ja sen jälkeen siirrämme soinnun jousikokoonpanolle. Etsimme soinnun sävelet jokaisen omasta soittimesta ja valikoimme jokaiselle soittimelle oman sävelen. Ryhmän koosta ja soitinjaosta riippuen voivat joskus esimerkiksi kaksi viulua soittaa samaa säveltä, mutta alttoviululle ja sellolle voi jäädä yksin vastuu omista sävelistään. Yhtenä esimerkivaihtoehtona on myös viulustin ja sellistin soittama sama soinnun sävel eri oktaavialasta. Kokeilemme siis eri vaihtoehtoja kuunnellen, mikä voisi kuulostaa parhaalta. Etenemme tahti kerrallaan ja rakennamme melodiaa säestävät stemmat jokaiselle soittimelle sointujen säveliä käyttäen. Esimerkiksi neljän tahdin jälkeen koko ryhmä voi koittaa soittaa omat stemmansa yhteen ja kuunnella aikaansaannostaan. Myös melodiaa voi soittaa pieninä pätkinä helpottamaan stemmojen yhteissoittoa. Mietimme stemmojen etenemistä yhdessä myös äänenkuljetuksellisesta näkökulmasta: mitä seuraavan soinnun säveltä kenenkin kannattaa soittaa, jotta omaan stemmaan ei synny suuria intervaleja ja hyppyjä, vaan eteneminen tapahtuisi aina lähimpään mahdolliseen säveleen. Jos aikaa jää stemmojen sovitustyön valmistuttua, on mahdollista kokeilla myös erilaisia tulkintoja, tempoja ja dynamiikkoja sekä miettiä muita yhteissoitollisia yksityiskohtia. Niitä ovat esimerkiksi lähtömerkin antaminen, perussykkeen ylläpitäminen ja muiden kuunteleminen.

Parhaassa tapauksessa sovituksen tekemisen lomassa tulee kerrattua paljon musiikin hahmottamisen perusasioita. Käymme tunnin aikana läpi kolmi- ja nelisoinnut, harmoniaa, intervaleista ainakin priimin, terssin, kvintin ja oktaavin, joiden kuulokuva ja konkretia pääsee mielestäni omilla soittimilla soitettuna oikeuksiinsa. Hahmotus sävelten välimatkoista omassa soittimessa selkiytyy, ja samassa yhteydessä oppilas voi käsissään olevalla soittimella kuulla, nähdä ja tuntea intervaleja, sointuja ja harmoniaa. Mietimme yhdessä sointujen kautta sävellajeja ja kuuntelemme duurin ja mollin eroa. Tuntiin sisältyy myös nuottien kirjoittamista, rytmiiikkaa, erilaisia yhteissoittoon liittyviä käytännön asioita ja jopa äänenkuljetuksen alkeita. Halukkaat saavat soittaa myös soolona melodiaa, jolloin voi myös solistin näkökulmasta pohtia stemmojen tärkeyttä ja sitä, kuinka hyvin tai huonosti ne tukevat melodiaa.

Mielestäni oman soittimen kautta on helppoa aloittaa sovitustyön tekeminen. Sovittaja kuulee heti, miltä oma musiikillinen idea kuulostaa, ja ryhmässä työskennellessä muiltakin kuin opettajalta voi saada vinkkejä ja uusia ideoita. Samalla käydään läpi reaalisointuja ja muita musiikin hahmotuksellisia asioita ja huomataan, ettei sovittaminen olekaan yksinkertaistettuna muuta kuin musiikin muokkaamista saatavilla

oleville soittimille. Monelle on iso asia huomata oma kyvykkyys ja osaaminen yksinkertaiseen musiikin sovittamiseen.

5.3 Kolmas tuntikokonaisuus

Kolmas tunti sisältää partituurista soittamista. Tämä on usein pienille soittajille ensimmäinen kerta, kun he kuulevat sanan partituuri, ja ensimmäinen kerta, kun he soittavat sellaisesta. Oppilailleni jakamassa partituurissa (liite 3) on stemma G-avaimelle (viulu), C-avaimelle (alttoviulu) ja F-avaimelle (sello tai basso). Soitettava kappale on lastenlaulu, jonka olen sovittanut jousitriolle. Melodia alkaa viulun soittamana ja siirtyy sellon kautta alttoviulun stemmaan. Kaikissa stemmoissa on myös yksin laskettavia taukoja ja jokaiselle soittimelle on kirjoitettu pieni soolopaikka, jossa vain yksi stemma kuuluu. Ensimmäiseksi jokainen soittaja etsii rivin, jota omalla soittimellaan soittaa. Sitten yritetään hahmottaa, miten rivejä luetaan, ja lasketaan tahtinumerointia, jotta osataan lähteä soittamaan samasta kohdasta – muualtakin kuin aivan alusta. Mietitään myös sävellaji ja etumerkit, ja soittamisen lämmittelyä voidaan soittaa yhdessä kyseisen sävellajin asteikko, jotta tarvittavat sävelet ja sormitukset löytyvät omasta soittimesta. Tunnilla soitettu kappale on niin yksinkertainen, että sävellajinvaihdoksia ei siinä esiinny.

Kappale kahlataan ensin yhdessä läpi kaikessa rauhassa prima vistana. Jos joku stemmoista vaatii enemmän huomiota, siihen voidaan käyttää aikaa ryhmänä, sillä se edistää jokaisen osallistumista lopulliseen tavoitteeseen eli yhteissoittoon. On tavoitteen kannalta tärkeää, että jokainen soittaja kykenee tunnilla soittamaan oman stemmansa läpi. Partituuria tarkastelemalla voidaan havainnoida yhteistä rytmiiikkaa: tahtilaji, tauot, instrumenttikohtaiset soolot ja niin edelleen. Kappaleesta löytyy myös pedagogisesti ajateltuna tärkeitä yhteissoitollisia osioita: yhdessä soitettavia kolmisointuja, unisonossa soitettava asteikkokulkukokulku sekä erilaisia dynamiikkoja. Omilla soittimilla etsitään siis sointujen intervaleja ja kuunnellaan yhteissoiton intonaatiota. Oman soiton puhtauden tärkeys korostuu, kun se vaikuttaa koko ryhmän sointiin. Yksi musiikin hahmottamisen perusasioista eli perussyke pääsee hyvään käytäntöön myös tällä tunnilla, ja jokainen soittaja saa ja joutuu pitämään huolta temposta ja aistii samalla kansasoittajistaan heidän pulssinsa soitossa. Yksi konkreettinen yhteissoitollinen harjoitus on hengittää yhdessä ennen kuin lähdetään soittamaan. Myös kehollisten merkkien antamista on hauskaa harjoitella ryhmässä: kuinka pienen ja tarkan lähtömerkin voi antaa, jos kappale alkaa hyvin hiljaa? Kuinka suurieleisesti voi lähteä soittamaan mahtipontista, fortessa alkavaa teosta?

Tunnilla tehdään huomioita stemmojen välisistä dynamiikoista ja voidaan esimerkiksi pohtia, pitäisikö kahden sellistin soittaa jossakin kohtaa hiukan hiljempaa kuin yksin stemmaansa soittavan alttoviulistin. Soittajien yleisestä taitotasosta, yhteissoittokokemuksesta ja uuden kappaleen omaksumisen nopeudesta riippuen partituurinluvulla ja musiikilla voidaan leikitellä tällä tunnilla niin paljon kuin ryhmä haluaa. Musiikkisanaston (liite 4) eri termejä apuna käyttäen soittoon on mahdollista lisätä erilaisia nyansseja ja yhdessä voidaan vaikkapa tehdä partituuriin omia dynamiikkamerkintöjä ja muita ohjeita soittoa varten. Sanastosta inspiroituen partituurikappaletta tai osia siitä voi kokeilla soittaa monipuolisempien sävyjen saavuttamiseksi myös eri soittotekniikoita käyttämällä. Soitonopeutta muuttamalla tunnelmanmuutos on taattu, kun verrataan hitaasti legatona soitettua kappaletta kiireiseen staccatoon.

6 POHDINTA JA YHTEENVETO

Opinnäytetyöni tavoitteena oli löytää konkreettisia keinoja siihen, miten musiikin hahmotusaineita voisi opettaa ja oppia omia soittimia soittamalla. Halusin myös luoda kuvan niistä syistä, jotka ovat muuttaneet musiikin hahmottamisen opetuksen tapoja musiikkioppilaitoksissa. Pyrkimyksenä oli saada myös oppimiskäsitysten ja opetusmenetelmien teoreettista tietopohjaa tutkimalla käsitys siitä, millaisia musiikillisia asioita yhteissoittoon integroimalla voi opettaa. Henkilökohtaisesti odotin ymmärtäväni opetussuunnitelmien antamat raamit musiikkioppilaitosten toiminnan muokkaamiseksi ja saavani kokemusta erilaisten ryhmätuntien sisällön ja yhteissoiton suunnittelemisesta.

Monipuolisen tiedon ja apukeinoja sisältävän materiaalin löytyminen improvisaation, säveltämisen ja sovittamisen opettamiseen oli yksi opinnäytetyön tuloksista. Opetustuntien kokonaisuuksien laatiminen selkiytti kuvaa tuntien etenemisen mahdollisuuksista, ja pystyin refleктоimaan omaa opettamistani. Kolmannen tuntikokonaisuuden partituurisoiton oppimisen kokemuksellisuus oli hieno pedagoginen hetki, ja käytännön harjoitukset musiikin hahmottamiseksi vaikuttivat mielestäni toimivan hyvin. Pentatonisen asteikon sävelistä muodostettu kaanon ja itse sävelletyt pienet melodiat toivat toiminnallisen hahmottamisen mukaan tunnille, kun korvakuulolta soittaminen ja perussykkeen ylläpitäminen olivat osana yhteissoittoa.

Haastavinta yhteissoitointegroinnissa oli opettajana vastata jokaisen oppilaan tarpeisiin. Pelkästään nuotinluvussa ja oman soittimen käsittelyssä on oppilaiden välillä niin suuria eroja henkilökohtaisista oppimispoluista johtuen, että opetustilanteessa on avustettava jotakuta enemmän kuin muita – jättämättä osaa oppilaista kuitenkaan ilman tekemistä. Ehkä tunneilla voisikin olla yhdistettynä perinteisempää tehtävien tekemistä ja yhdessä soittamista, jolloin osa oppilaista voisi sopivana hetkenä opiskella jonkin tehtävän parissa, ja samalla yhden kanssa voidaan tutkia omaa stemmaa tai muistellaan sormijärjestystä. Viulistina tiesin paljon kaikista jousisoittimista ja niiden soittamisesta, mutta oli silti hetkittäin vaikeaa jakaa omaa pedagogista osaamista yhtä paljon jokaiselle. Opettajan täytyy olla todella osaava opastaessaan moni-instrumenttista ryhmää.

Mielestäni yhteissoitointegrointi on yhteisöllistä. Ryhmän voima ja siitä saatava energia olivat parhaita puolia opetustilanteissa. Esimerkiksi soiton artikulaatioerot ja dynamiikat korostuvat, kun koko soitinryhmä tekee ne yhdessä. Ryhmänä soitettuna improvisaation kokonaisvaltaisuus pääsee oikeuksiinsa. Useamman soittajan yhteissoitossa voi myös syntyä ajatus siitä, että kaikki se, mitä yhdessä soitamme,

on oikein eikä vääriä ääniä ole. Yhteissoitointegrointia opettaessa parasta antia olikin huomata ryhmän uskallus toteuttaa tuntisuunnitelmani ja heittäytyä esimerkiksi juuri improvisaation vietäväksi. Rohkautuminen ja uskaltaminen ovat mielestäni soittamisessa todella tärkeitä asioita, ja niiden ruokkiminen auttaa myös oman instrumentin soittotunneilla kehittymistä. Tämän lisäksi musiikkitermien tuntemus, nuottien luku- ja kirjoitustaito sekä kyky oppia melodioita ja rytmejä korvakuulolta ovat esimerkkejä elementeistä, jotka tekevät musiikinopiskelusta soittotunneilla ja yhteissoitossa helpompaa (Pesonen-Leinonen 2012, 14).

On tietenkin tärkeää, että oppilas ymmärtää yhteyden opiskelemiensa asioiden välillä, jotta mikään opintojen osa-alue ei jäisi muista irralliseksi. Jurvasen (2005, 58) kyselyn tuloksia lukiessa nousevat esiin hahmotusaineiden opettajien toiveet yhteistyöstä instrumenttiopettajien kanssa. Musiikin hahmottamisen opintojen integroiminen alusta asti osaksi yhteissoittoa voisi mahdollistaa opiskeltavan aiheen moniulotteisuuden ja opitut asiat tulisivat heti käytäntöön. Moni soitonopettaja onkin käyttänyt esimerkiksi alkeisopetuksessaan tätä tyyliä ajattelematta sen olevan ”integrointia”. Itsekin muistan omilta lapsuuden viuluryhmätunneilta, että kävimme läpi nuottien aika-arvoja, rytmiiikkaa, sävellajeja, dynamiikkoja ja muuta sanastoa ja sitten yritimme soittaa näiden oppien mukaisesti. Samaa tekemistä pitäisi pystyä syventämään ja viemään pidemmälle hahmotusaineiden opettajan kanssa. Selkeällä hahmotusaineiden rungolla, joka sisältää sekä johdonmukaisesti etenevää säännöllistä yhteissoittoon integroitua musiikin hahmottamista että perinteisemmän tyylin työskentelyä yhdistettynä tietotekniikkaan, voi myös mielikuvaa kyseisestä musiikkiopintojen osa-alueesta parantaa. Tämän rungon rakentumiseen voivat vaikuttaa solististen aineiden instrumenttiopettajat yhdessä hahmotusaineiden opettajien kanssa.

Musiikin hahmotusaineiden ja itse musiikin hahmottamisen tärkeys on omasta mielestäni kiistaton. Siksi niillä, kuten instrumenttiopinnoilla ja yhteissoitollakin, on oppiaineena myös itsenäiset tavoitteensa, eikä kyseessä ole vain muita musiikkiopintoja tukeva lisä (Kopra & Seager 2020). Kuten muussakin musiikinopiskelussa, pitäisi hahmotusaineiden opetuksen olla motivoivaa, innostavaa ja ammattitaitoista. Innostunut oppilas löytää helpommin sisäisen motivaationsa (Aukia 2017), joka on yhteydessä myös luovuuteen (Kansanen & Uusikylä 2002, 49). Luovassa ympäristössä jokainen voi toteuttaa itseään ilman arvostelua, ja kokea syviä onnen tunteita löytäen uudenlaista sisältöä elämäänsä (Kansanen & Uusikylä 2002, 43, 49). Odotan mielenkiinnolla näkeväni, millä tavoin kokonaisuus tullaan tulevaisuudessa rakentamaan musiikkioppilaitosten opintopoluilla ja tekevätkö soitonopettajat ja hahmotusaineiden opettajat enemmän yhteistyötä ja tuovat hahmotusaineet vielä syvemmin mukaan soittotunneille. Olisikin hienoa nähdä ”pedagogisen ajattelun muutosta opettajien pedagogista yhteisvastuuta ja -työtä korostavampaan suuntaan” (Aukia 2017). Toivon myös, että sitkeät mielikuvat musiikin ”teoriasta” vaikeana,

tylsänä ja jopa turhana aineena voisivat saada uusia positiivisempia sävyjä. Mielestäni puhetapa ja käsitykset vanhoista soittamiseen liittymättömistä ja tarpeettomista teorialunneista (Jurvanen 2005, 7) ovat jo muuttuneet.

Musiikin perusteiden ja yleisesti musiikkioppilaitosten muutospaineet ovat olleet todella suuri puheenaihe ainakin omana opiskeluaikanani. Opiskellessani itse musiikin perusteiden pedagogiikkaa ammattikorkeakoulussa sain huomata, kuinka haastavassa ja jännittävässä murrosvaiheessa tässäkin asiassa eletään. Opetussuunnitelmista ja tuntien sisällöistä arviointiin saakka oltiin tekemässä muutoksia, joilla opetuksesta pyrittiin saamaan oppilaslähtöisempää, osallistavampaa ja musiikin luovempia osa-alueita painottavampaa. Opinnäytetyöni myötä olen huomannut myös omien ajatusteni musiikin opettamisesta, oppimisesta ja harrastamisesta muuttuneen. Kuten Aukia (2017) toteaa, ei musiikkiopisto ole jatkossa suoritettava oppilaitos vaan paikka taiteen tavoitteelliselle harrastamiselle. On ollut mielenkiintoista olla opiskelijana juuri tänä aikana.

LÄHTEET

Alasuutari, P. 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Aukia, J.-P. 2017. Minne menet, musiikkiopisto? Rondo 4/2017. Saatavissa: <http://www.rondo-lehti.fi/artikkelit/lehtiartikkeli/minne-menet-musiikkiopisto/>. Viitattu 21.9.2020.

Hakkarainen, K., Lonka, K., Lipponen, L. 2001. Tutkiva oppiminen. Älykkään toiminnan rajat ja niiden ylittäminen. Porvoo: WSOY

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Huolila, I. 2020. Tutkintojärjestelmän ja arvioinnin muutokset uudessa taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmassa. Saatavissa: <https://verkkolehdet.jamk.fi/openstage/2020/06/tutkintojarjestelman-ja-arvioinnin-muutokset-uudessa-taiteen-perusopetuksen-opetussuunnitelmassa/>. Viitattu 1.9.2020.

Ilomäki, L. 2012. ”Musiikin perusteiden” opetus keskustelun alla: muuttuuko musiikin hahmotus? Saatavissa: https://issuu.com/sibelius-akatemia/docs/trio_1_2012_fin_web. Viitattu 1.9.2020.

JAMK 2018. Saatavissa: <https://oppimateriaalit.jamk.fi/oppimiskasitykset/>. Viitattu 23.9.2020.

Jordan-Kilkki, P., Kauppinen, E., Korolainen-Viitasalo, E. (toim.) 2013. Musiikkipedagogin käsikirja. Vuorovaikutus ja kohtaaminen musiikinopetuksessa. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.

Juopperi, P. 2017. Muutos musiikin perusteiden opetuksessa: Uhka vai mahdollisuus? Saatavissa: <https://verkkolehdet.jamk.fi/openstage/2017/06/muutos-musiikin-perusteiden-opetuksessa-uhka-vai-mahdollisuus/>. Viitattu 7.11.2020.

Jurvanen, H. 2005. Musiikinteoriaa vai käytäntöä. Musiikin perusteiden opettajien näkemyksiä aiheensa kehityssuunnasta. Tutkielma. Sibelius-Akatemia, musiikkikasvatuksen osasto, musiikkikasvatuksen koulutusohjelma. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/235016/nbnfife20051778.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Viitattu 23.10.2020.

Kansanen, P., Uusikylä, K. 2002. Luovuutta, motivaatiota, tunteita. Opetuksen tutkimuksen uusia suuntia. Jyväskylä: PS-kustannus.

Keski-Pohjanmaan konservatorion opetussuunnitelma 2018. Saatavissa: https://www.kpkonsa.fi/Data/content/pdf/OPS2018TAITEEN_PERUSOPETUS_MUSIIKKI.pdf. Viitattu 1.9.2020.

Koppa 2015. Tutkimusstrategiat. Saatavissa: <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat>. Viitattu 18.9.2020.

Kopra, M., Seager, M. 2020. Rondo 2/2020. Teoriasta käytäntöön. Saatavissa: <https://rondo-lehti.fi/rondo-lehti/encore/teoriasta-kaytanton/>. Viitattu 11.11.2020.

Kupias, P. 2001. Oppia opetusmenetelmistä. Helsinki: Educa-Instituutti Oy.

Musiikinteoria- ja säveltapailupedagogit ry 2020. Saatavissa: <http://www.mutesry.com/>. Viitattu 6.11.2020.

Musiikkiopisto Avonian opetussuunnitelma. Saatavissa: <https://www.avonia.fi/wp-content/uploads/2019/09/avonia-ops.pdf>. Viitattu 1.9.2020.

Opetushallitus 2017. Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet 2017. Saatavissa: https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/186920_taideen_perusopetuksen_laajan_oppimaaran_opetussuunnitelman_perusteet_2017-1_0.pdf. Viitattu 1.9.2020.

Pesonen-Leinonen, R. (toim.) 2012. Klaavi-hanke: Musiikin perusteiden opetuksen verkostopohjainen kehittäminen. Saatavissa: file:///C:/Users/User/Downloads/Klaavi-hanke_Vantinen.pdf. Viitattu 23.9.2020.

Rauste von Wright, M., von Wright, J. 1994. Oppiminen ja koulutus. Juva: WSOY

Salmela, A. 2020. Musiikin hahmotusaineiden opettajan haastattelu 23.10.2020. Centria. Kokkola.

Sävellyspedagogiikan aineistopankki. Saatavissa: <https://www.opus1.fi/>. Viitattu 11.11.2020.

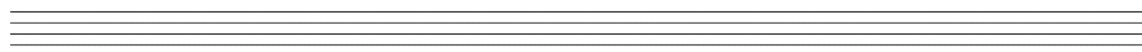
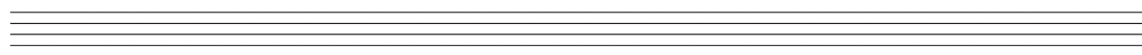
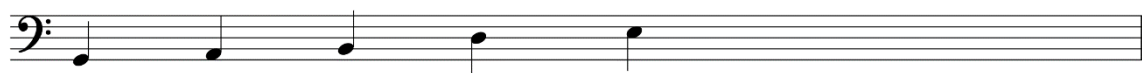
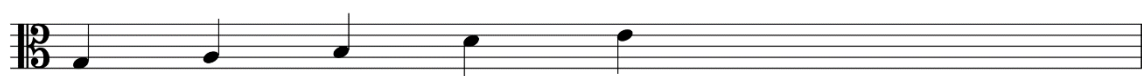
Säveltämisen pedagogiikan koulutuksen blogi 2020. Saatavissa: <https://sapettajat.wordpress.com/>. Viitattu 6.11.2020.

Toiminnallinen musiikin perusteiden opetus 2012. Saatavissa: <https://www.mupeope.fi/>. Viitattu 6.11.2020.

Tynjälä, P. 2004. Oppiminen tiedon rankentamisena. Konstruktivistisen oppimiskäsityksen perusteita. Tampere: Tammer-Paino Oy.

World Science Festival, 2009. Bobby McFerrin Demonstrates the Power of the Pentatonic Scale. Saatavissa: <https://www.youtube.com/watch?v=ne6tB2KiZuk>. Viitattu 8.11.2020.

G-duuripentatoninen asteikko

Greensleeves

Trad.

The musical score for Greensleeves is presented in three systems, each with a treble clef and a 6/8 time signature. The key signature is one sharp (F#). The score includes guitar chord diagrams and a bass staff for each system.

System 1 (Measures 1-6):

- Measure 1: Em
- Measure 2: D
- Measure 3: Em
- Measure 4: B⁷
- Measure 5: Em
- Measure 6: D

System 2 (Measures 7-12):

- Measure 7: Em
- Measure 8: B⁷
- Measure 9: Em
- Measure 10: G
- Measure 11: D
- Measure 12: Em

System 3 (Measures 13-18):

- Measure 13: B⁷
- Measure 14: G
- Measure 15: D
- Measure 16: Em
- Measure 17: B⁷
- Measure 18: Em

Lastenlaulu

Trad.

The first system of the musical score consists of three staves. The top staff is in treble clef, the middle in alto clef, and the bottom in bass clef. The key signature has two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The melody in the treble clef starts with a quarter note G4, followed by quarter notes A4, B4, and C5. The alto clef accompaniment starts with a quarter rest, followed by quarter notes G3, A3, B3, and C4. The bass clef accompaniment starts with a quarter note G2, followed by quarter notes A2, B2, and C3.

The second system of the musical score consists of three staves. The top staff is in treble clef, the middle in alto clef, and the bottom in bass clef. The key signature has two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The melody in the treble clef continues with quarter notes D5, E5, F5, and G5. The alto clef accompaniment continues with quarter notes D3, E3, F3, and G3. The bass clef accompaniment continues with quarter notes A2, B2, C3, and D3.

The third system of the musical score consists of three staves. The top staff is in treble clef, the middle in alto clef, and the bottom in bass clef. The key signature has two sharps (F# and C#), and the time signature is 4/4. The melody in the treble clef continues with quarter notes A5, B5, and C6. The alto clef accompaniment continues with quarter notes E3, F3, G3, and A3. The bass clef accompaniment continues with quarter notes B2, C3, D3, and E3.

Musiikkisanastoa

dynamiikka	voimakkuuden vaihtelu
forte (f)	voimakkaasti
mezzo forte (mf)	melko voimakkaasti
piano (p)	hiljaa
mezzo piano (mp)	melko hiljaa
crescendo (cresc.)	voimistuen
diminuendo (dim.)	hiljentyen
unisono	yhdessä samaa soittaen
solo	yksin, soolo
tutti	kaikki soittavat
arco	jousella soittaen
pizzicato (pizz.)	näppäillen
sul tasto	otelaudan päällä
sul ponticello	tallan päällä
col legno	jousen puulla soittaen
tremolo	saman sävelen nopea toisto
staccato	lyhyesti, terävästi
legato	sitoen
adagio	hitaasti
presto	hyvin nopeasti, kiireisesti

HAASTATTELUN RUNKO

1. Miksi musiikin hahmotusaineiden opetusta on muutettu ja muutetaan niin paljon?
2. Mitä hyviä puolia yhteissoittointegroinnissa on?
3. Mitä haasteita hahmotusaineiden opetuksessa on yleisesti? Entä yhteissoittointegroinnissa?
4. Miksi säveltämistä ja itse luomista painotetaan nykyään enemmän?
5. Miksi improvisaatiota olisi hyvä opettaa?
6. Mitä opetuskeinoja sinulla on improvisaatioon?
7. Mitä opetuskeinoja sinulla on säveltämiseen ja sovittamiseen?
8. Tarvitsevatko jo valmistuneet opettajat mielestäsi lisäkoulutusta?
9. Mitä olisi hyvä säilyttää vanhoista opetustavoista?
10. Miten arviointi on muuttunut ja mikä sen merkitys on nykyään?
11. Mihin suuntaan musiikin hahmotusaineiden kehitys ja uudistukset ovat nyt (2020) menossa?